

ЮНІН О. С.

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки
України,
проректор
(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ)
ORCID ID: 0000-0003-4846-2573

УДК 352/354-043.5(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.68>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ І РІШЕНЬ ІНШИХ ОРГАНІВ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України більшість державних інституцій та органів місцевого самоврядування опинилися в ситуації, яка зумовлювала колапс у роботі. Деякий період часу робота судових органів, органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, адвокатів, нотаріусів, правоохоронних органів та інших державних структур через обставини, що не залежали від нас, була припинена. Одразу очевидних відповідей на питання, як робота наведених вище інституцій буде продовжуватися далі, не було. Більшість людей були зайняті питаннями захисту та порятунку свого життя, дітей, батьків і рідних. Це спонукало Верховну Раду України, Міністерство юстиції України, Державну судову адміністрацію та інші інституції працювати в «турборежимі» та запроваджувати необхідні законодавчі зміни з урахуванням правового режиму воєнного стану.

Наголошується, що в сучасній науковій юридичній літературі відсутній єдиний підхід до розуміння адміністративно-правових механізмів, їх складових та предмета забезпечення виконання судових рішень.

Це пов'язано з тим, що в теорії адміністративного права до елементів структури адміністративно-правових механізмів регулювання суспільних відносин відносяться суспільні відносини керівників, адміністративно-правові відносини, а також регулювання практики правозастосування в окремих сферах оскільки часто включаються правові норми.

Вважаємо, що механізми забезпечення виконання судових рішень необхідні для реалізації конституційних прав громадян. Водночас, в зазначеному аспекті необхідне втручання держави та влади у процес реалізації права громадян на справедливий суд і гарантії правосуддя власне, задля того, щоб громадянин мав змогу реалізувати усі свої права та свободи. Тому потребує подальшого вдосконалення система виконання судових рішень та пріоритетної уваги на проблематику зі сторони держави та суспільства.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, виконавче провадження, механізм забезпечення, судочинство, права громадян, державна політика, примусове виконання судових рішень і рішень інших органів.

Yunin O. S. Administrative and legal mechanism for enforcement of judgements and other bodies' decisions

With the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, the majority of state institutions and local self-government bodies found themselves in a situation that led to a collapse in work.

For a certain period of time, the work of judicial bodies, bodies of the state executive service and private executors, lawyers, notaries, law enforcement agencies and other state structures was suspended due to circumstances beyond our control. There were no immediately obvious answers to the question of how the work of the above institutions will continue. Most people were busy protecting and saving their lives, children, parents and relatives.

This prompted the Rada of Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine, the State Judicial Administration and other institutions to work in "turbo mode" and introduce the necessary legislative changes taking into account the legal regime of martial law.

It is emphasized that in modern scientific legal literature there is no unified approach to understanding administrative and legal mechanisms, their components and the subject of enforcement of court decisions.

This is due to the fact that in the theory of administrative law, the elements of the structure of administrative-legal mechanisms for the regulation of social relations include the social relations of managers, administrative-legal relations, as well as the regulation of law enforcement practice in certain areas, since legal norms are often included.

We believe that the mechanisms for ensuring the execution of court decisions are necessary for the realization of the constitutional rights of citizens. At the same time, in the mentioned aspect, the intervention of the state and the authorities in the process of realizing the right of citizens to a fair trial and guarantees of justice is necessary, so that the citizen can exercise all his rights and freedoms.

Therefore, the system of execution of court decisions needs further improvement and priority attention to issues from the side of the state and society.

Key words: *administrative and legal support, executive proceedings, mechanism of support, judiciary, rights of citizens, state policy, enforcement of court decisions and decisions of other bodies.*

Постановка проблеми. Дослідження механізму примусового виконання судових рішень в державній адміністративній діяльності ще не проведено в повному обсязі, але деякі його частини стали предметом дослідження таких вчених, як Б.М. Лазарева, С.А. Резанова, Г.Й. Ткач та інші. Тому наше завдання - систематизувати та вдосконалити наявні знання про механізм примусового виконання судових рішень. Дослідження понять та елементів механізму примусового виконання судових рішень забезпечить правову визначеність та ясність стосунків між державними адміністративними суб'єктами та громадянами.

Виклад основного матеріалу. Примусове виконання судових рішень, має велике значення для забезпечення правосуддя і дотримання законності. Воно гарантує рішення судів до виконання в повній мірі, забезпечуючи відновлення порушених прав і виконання обов'язків. Особливої актуальності набуває наукове дослідження у сфері виконання судових рішень, що вимагає розкриття теоретичних та правових аспектів з урахуванням правового режиму воєнного стану в Україні.

Результати наукових досліджень з теорії примусового виконання судових рішень та правової проблематики дозволять розробити єдину концепцію системи примусового виконання судових рішень та зміцнити методологічну базу примусового виконання судових рішень.

В рамках сьогодення в умовах збройної агресії російської федерації взаємозв'язок свавілля певних органів зі ступенем виконання судових рішень потребує вирішення та врегулювання, оскільки історія розвитку правової допомоги в сучасній Україні передбачає наявність конкретних юридичних відомств та судових установ, їх зв'язок з іншими судовими органами для досягнення результату в рамках примусового виконання судових рішень.

Примусове виконання судових рішень є важливою складовою державної діяльності, яка забезпечує своєчасне, повне та справедливе виконання рішень судів, інших установ та

органів влади відповідно до законодавства України. Виконання судового рішення полягає у застосуванні державного примусу до громадян та організацій, коли громадяни та організації не виконують рішення судів та інших об'єктів, що не належать до особистого майна, та рішення, які вони приймають для виконання юрисдикції держави та відповідних органів влади [6]. Нормативно-правові акти України "Про виконавче провадження" (ст. 2) [2] та "Про державну виконавчу службу" (ст. 1) [3] покладається на державну виконавчу службу (далі ДВС), що входить до системи органів Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст).

Важливою умовою ефективного функціонування судової системи, яка є засобом досягнення поставлених перед нею завдань і забезпечення правопорядку є виконання судових рішень. З введенням воєнного стану в Україні виникли певні проблеми щодо повноважень осіб, які здійснюють виконання судових рішень.

Законодавці внесли зміни до процедури виконавчого провадження під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. Наприклад, обмежено можливість виконання виконавчих написів нотаріусів приватними виконавцями. Виконавчі провадження не можуть бути відкриті на тимчасово окупованих територіях.

З огляду на те, що певні регіони України були або досі окуповані військами загарбників, інші недобросовісні суб'єкти можуть скористатися не вигідною ситуацією для отримання нотаріально завірених документів, зокрема адміністративних документів, з метою посягання використати їх у шахрайських цілях шляхом підробки.

Використання таких написів спільно з недобросовісними цивільними правоохоронцями може становити потенційну загрозу правам та інтересам громадян у довгостроковій перспективі.

Об'єктивні проблеми також сформовані фактором відсутності достатньої можливості ефективного контролю за діяльністю цивільних суб'єктів у воєнний час.

Логічно, що законодавець тимчасово обмежив права приватних виконавців, щоб уникнути зловживань. Враховуючи вищевикладене, доцільно зазначити що питання примусового виконання судових рішень ускладнений правовим режимом воєнного стану в Україні, як і раніше, залишається відкритим.

В тому числі доцільно зазначити про наявність дискреційних повноважень суду також мають важливий аспект. Суди мають дискреційне право змінювати територіальну підсудність судових справ у разі об'єктивних обставин, що ускладнюють здійснення правосуддя.

Ці фактори вимагають уважного вирішення, збалансованого підходу та дотримання принципу верховенства права в умовах воєнного стану.

У сфері виконання судових рішень та інших установ вдосконалення державного управління призвело до вивчення моделей виконання судових рішень в умовах правового режиму воєнного стану.

У період дії воєнного стану, відповідно до ст. 10 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а ч. 2 ст. 26 зазначеного закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Але водночас судова гілка влади також зазнала впливу війни та її наслідків, що внесло свої корективи в процеси здійснення судочинства [5].

Станом на сьогодні частина судів України призупинили свою діяльність через активні бойові дії та тимчасову окупацію. Однак суди на територіях, які не були під окупацією та/або звільнені з-під окупації, починають відновлювати свою роботу і відправляти правосуддя.

Через ведення активних бойових дій і тимчасову окупацію окремих територій низка судів, зокрема в Донецькій, Запорізькій, Луганській, Харківській і Херсонській областях, призупинили свою діяльність. Відповідно розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядались у цих судах, було змінено.

Однак, оскільки до юрисдикції адміністративних судів входять також спори між органами влади та фізичними чи юридичними особами, або судові процеси за позовом органів

влади, питання реального виконання таких судових рішень є складним. Оскільки вони знаходяться на тимчасово окупованій території, де ведуться активні бойові дії.

Як правило, тривають справи, які на початку окупації були на стадії підготовки, оскільки суди не можуть здійснювати правосуддя в умовах воєнного стану. Після зміни підсудності справу розглядали в іншому суді, а матеріали справи втрачено. У таких випадках встановлення повернення втрачених судових матеріалів є дієвим механізмом, який дозволяє повернути процесуальні рішення суду, а також докази (їх частини), надані учасниками справи.

Проте строк розгляду даної категорії справ значно подовжено, оскільки сторони не можуть відновити всі докази, на яких ґрунтуються свої вимоги та заперечення, тому розгляд продовжується.

Окрема процедура стосується спорів щодо виключної підсудності, наприклад, тісно пов'язані з місцезнаходженням нерухомого майна. У разі, якщо майно знаходиться на окупованій території і його доля наразі невідома, сторони цієї категорії судових процесів фактично позбавлені можливості виконати рішення суду в натурі до моменту звільнення тимчасово окупованої території.

Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що, незважаючи на окупацію території, держава вжила заходів для забезпечення прав осіб, які беруть участь у судовому процесі, щоб їхнє право на захист було реалізовано та забезпечено судами.

Проте оцінити доцільність та ефективність таких заходів складно, особливо в умовах, коли бойові дії точаться на території України.

Діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, які опинилися на тимчасово окупованих територіях призупинена, що було необхідним рішенням для усунення будь яких неправомірних дій.

З моменту повномасштабного вторгнення росії на територію України, відділам ДВС і приватним виконавцям, офіси яких були на окупованих територіях, Міністерством юстиції України було заблоковано доступ до Автоматизованої системи виконавчого провадження доти, доки відділи ДВС не будуть розташовані на підконтрольній території України.

Наказами територіальних управлінь Міністерства юстиції України змінено дислокацію відділів, місцезнаходження відділів ДВС визначено в межах підконтрольних міст і районів. Тому відповідні працівники переїхали працювати до інших міст. Їм було відновлено доступ до Автоматизованої системи виконавчого провадження і тим самим забезпечено організацію їх діяльності.

Ситуація з правовим регулюванням діяльності приватних виконавців не позбавлена певних недоліків. Наприклад, приватний виконавець, згідно із чинним законодавством, зобов'язаний мати власний офіс. Що формує значні фінансові витрати, компенсація яких наразі не передбачена державою.

Іншими словами, значна кількість незалежних митців застрягла в підвішеному стані.

Проблема організаційного забезпечення діяльності приватних виконавців полягає в тому, що до моменту відкриття нового офісу та реєстрації їх діяльності в іншому регіоні приватні виконавці можуть здійснювати виконання лише в межах доступних виконавчих дій.

Цілком логічно, що така ситуація негативно вплине не лише на виконавця, а й на стягувача та боржника, наприклад, який самостійно виконав рішення суду.

Не маючи доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження, судовий виконавець може повернути виконавчі документи органам стягнення за вимогою, припинити виконавче провадження та скасувати арешти, які обтяжують майнові права боржника, а особа не може бути переведена в законний спосіб.

Передати документи на виконання іншому виконавцю, дозволивши останньому продовжити проведення всіх необхідних заходів у рамках виконавчого провадження.

Що стосується виконання судових рішень, слід зазначити, що в практичному аспекті деякі рішення судів виконати стало неможливо. Передусім це рішення, які невід'ємно пов'язані з об'єктом, та рішення немайнового характеру, що передбачають:

- передачу стягувачу предметів, зазначених у виконавчому документі;
- реалізацію майна, на яке звернено стягнення (майно, що було на окупованих територіях);
- виконання рішення про конфіскацію майна;
- за рішеннями, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення;
- виконання рішення про відібрання дитини;
- виконання рішення про встановлення побачення з дитиною, рішення про усунення перешкод у побаченні з дитиною;
- виконання рішення про поновлення на роботі;
- виконання рішення про виселення боржника;
- виконання рішення про вселення стягувача [7].

Зі зрозумілих підстав неможливість виконання наведених вище рішень зумовлено відсутністю майна внаслідок його знищення, втрати, викрадення; переїздом людей до інших міст, інших країн, або смертю; фактичною відсутністю підприємств, установ та організацій тощо [8].

Труднощі з виконанням рішень у тому числі виникають, у зв'язку з проблемами на відрахування із заробітної плати та інших доходів боржника, стягнення аліментів та інших періодичних платежів. Насамперед це зумовлено тим, що багато людей втратили своє джерело доходу, а тому і відсутні будь-які надходження. Дехто виїхав за межі України та зараз знаходиться у країнах ЄС, Грузії, Туреччині, Великій Британії та інших країнах світу. Відповідно вплинути на таких боржників державним і приватним виконавцям просто не вдається фізично, а тому рішення, у яких вказані особи є боржниками, виконати неможливо [8].

Стосовно боржників, які надалі проживають на окупованих територіях, до 06.05.2023 року державні та приватні виконавці продовжували відкривати виконавчі провадження та накладати арешт на грошові кошти і майно, хоча в практичному аспекті виконати рішення не могли.

06.05.2023 року набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» від 11.04.2023 року №3048-IX [4].

Вказаним законом було внесено зміни до п. 10-2 розд. XIII «Прикінцеві та перехідні положення» ЗУ «Про виконавче провадження», яким було передбачено, що забороняється у період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 64/2022, затвердженим ЗУ «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 2102-IX, відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території територіальних громад, що належать до територій, на яких ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупованих територій відповідно до переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованої російською федерацією території України (з дати віднесення територій до таких, на яких ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупованих територій до моменту виключення таких територій з переліку) [4].

Зазначені зміни мають у певному сенсі «усунути» порушення примусовим виконавцем обов'язку виконання цих рішень, яке неможливо реалізувати на практиці.

Таке попереднє рішення є вигідним для прав та інтересів боржників, оскільки до осіб, які вже перебувають у складній життєвій ситуації та потребують додаткової державної допомоги, не застосовуються додаткові обмежувальні заходи в рамках виконавчого провадження.

Висновок.

В умовах правового режиму воєнного стану в Україні за останні роки відповідні закони та нормативні акти суттєво змінилися в сфері примусового виконання судових рішень, і було включено новий зміст.

Проте в Україні залишаються значні недоліки, які перешкоджають ефективному виконанню рішень суду.

Тому, незважаючи на зусилля щодо вдосконалення судової та адміністративної систем, рівень виконання судових рішень залишається неналежним.

Список використаних джерел:

1. Петренко П. Стан виконання рішення про стягнення коштів з ПАТ «Газпром». Прес-конференція П. Петренка, С. Шкляра та О. Медведєва в Мультимедійній платформі іномовлення України «Укрінформ» від 20.06.2017 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshhall/2250293-stan-vikonanna-risenna-pro-stagnenna-kostiv-z-pat-gazprom.html>. – Назва з титул. екрану (дата звернення: 27.02.2021 р.)
2. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 27.02.2021)
3. Про державну виконавчу службу : Закон України від 24.03.1998 № 202/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.02.2021)
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану : Закон України від 11.04.2023 року №3048-IX.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.02.2021)
6. Крупнова Л.В. Адміністративно-правовий статус працівника державної виконавчої служби України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Крупнова Л. В.: Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2008.
7. Кононець В.П. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 48. Т. 2. С. 14–18.
8. Юнін О. С., Мороз В. П. Адміністративно-правове забезпечення примусового виконання судових рішень в Україні : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2023. 148 с.

